

Erdély második Trianonja — mégegyszer.

Erdély második Trianonja címen Boldizsár Iván tanulmányt írt a Napkelet november 2-án megjelent számában. Ebben a cikkben erdélyi utazása alapján képet festett a magyarság ottani helyzetéről. Herczeg Ferenc kissé szokatlan késedelemmel a Pesti Hirlap december 15-iki számában vezetőhelyen foglalkozik ezzel a tanulmánnyal és úgy véli, mintha kemény vád volna az erdélyi Magyar Párt vezetői ellen, akiket ezzel szemben meg kell védelmezni. Ha Boldizsár tanulmányának megállapításai valóban olyan súlyosak, mint ahogy Herczeg Ferenc megítéli, érthetetlen, mért várt az illusztris író, aki pillanatra sem szűnik meg érdeklődni a magyar kisebbségi sors iránt, több mint hat hétig, mért nem sietett nyomban a cikk megjelenése után védelmet nyújtani azoknak, akiket szerinte támadás ért? Mért engedett időt arra, hogy a tanulmányra az erdélyi magyarság köréből érkező s a tanulmány által festett komor képet alapján igaznak elismerő visszhang már előre gyöngítse védelmének erejét. Annak a magyarázatára azonban, mi volt az oka vagy célja ennek a késedelemnek, egysegyedül maga Herczeg Ferenc illetékes. Főlösleges volna itt találgatásokba bocsátkozni. A válasz akár milyen időpontban is megjelennek és ránk nézve kizárólag a megjelenés ténye fontos.

Bár Herczeg Ferenc cikkét közvetlenül és személy szerint Boldizsár Ivánhoz intézi s bár a Napkeletnek nyomtatásban is lefektetett elve, hogy minden közleményért írója felelős, amely felelősség alól a Herczeg Ferencnek a «Nemzeti Ujság»-ban már megadott válasz szerint a szerző nem is akar kitérni, mégis kötelességének érzi a Napkelet, hogy ebben az esetben éppen a kérdés rendkívüli fontosságára való tekintettel, főkép ami az elvi alapokat illeti, körvonalazza a saját álláspontját is. De rákényszerítenek erre Herczeg Ferenc vezércikkének bevezető szavai is. «Egy *egyébként* elmésen és lelkiismeretesen szerkesztett folyóirat, a Napkelet . . .» ezekkel a szavakkal kezdi cikkét Herczeg. Az *egyébként* szó világosan utal arra, hogy a szerkesztést ez esetben hát Boldizsár Iván cikkének kiadásával kapcsolatban nem tartja lelkiismeretesnek. Mi kényesek vagyunk rá, hogy lelkiismeretünk ország-világott tisztán álljon és meg vagyunk győződve, hogy most sem esett folt rajta.

Már Herczeg cikkéből is burkolt vád cseng ki a Napkelet ellen, de nyilván is jelentkezik ez a vád azokban a kommentárookban és könnyen hevülő indulatokban, amelyek Herczeg cikke alapján a nálunk megjelent tanulmány és az erdélyi helyzet ismerete nélkül a legegyszorultabb próbálnak pálcát törni a Napkelet fölött. Ha valakinek, úgy a Napkeletnek főlösleges védekeznie ilyenféle inszinuációk ellen. Hozzá ezek a vádak nem érhetnek fel. Tizennegyedik éve változatlan odaadással küzd ugyanazért a célért, amelyet megalapítása pillanatában célul tűzött ki maga elé, s amelynek minden mozzanatát a magyarság határtalan és lángoló szeretete fűti át. A Napkelet a legsúlyosabb pillanatokban, szinte a nemzeti letargia kétségbeejtő válságában támadt életre, hogy a maradék erőket felszerkentve és összefogva új nemzeti energiákat sugározzon szét. Magunk álltunk itt akkor tisztán, semmiféle foltnak vagy

árnynak szépséghibájától el nem rútítva. A nemzet külső és belső megcsontottságában mi voltunk az egyedüliek, akik a lehetetlennel megpróbálkoztunk igyekeztünk visszaadni a megrendült magyarság szellemiségének öntudatát. A nagy pusztulásban és tétova céltalanságban a Napkelet volt az egyetlen folyóirat, amely határozott, világosan körvonalozott nemzeti programmal a magyar írói és kulturális értékeknek olyan tömörülését akarta és tudta megteremteni, amely azt a fájdalmas szétszakitottságot, amelyet területileg szenvedtünk, legalább a szellemi integritás kiépítésével kívánta valamennyire ellensúlyozni. Nem kárpótlás volt ez, de némi vigasztalás azokban a rettentő napokban, hogy az elszakított országrésznek fájdalmas sikolya ott visszahangzott a Napkelet hasábjain. Itt kaptak hangot először egy hazátlan magyarság tragikus mélységű költői. Reményik Sándor, Mécs László és Áprily Lajos és még nagyon sok más erdélyi és felvidéki költő versei a megcsontított országban először a Napkeletben csendültek meg s harangoztak a kétségbeesés kínjai közt is reményt az egész magyarság meggyötört szívében. Éppen a Napkelet volt az, amely mindig kivételes szeretettel foglalkozott erdélyi irodalommal, erdélyi élettel és erdélyi szellemiséggel. Hogy tagadta volna hát meg fájdalmas, de annál töretlenebb és égőbb magyarságát, amelyért másfélévtizeden át a legmostohább körülmények közt kitartóan küzdött? Hogy vált volna hűtlenné ahhoz a szerelméhez, amely a leggyötrőbb szétszakitottság felcsigázott sóvárgásával fűzi Erdélyhez.

Éppen a magyarságnak ez a mindenek fölött való, saját érzékenységének fenntartás nélkül elébe helyezett szeretete készítette most is, hogy vállalva a félreértésekkel járó kockázatot, nyilvánosságot adjon ennek a tanulmánynak. A magyarság igazi szeretete érlelte meg bennünk azt a meggyőződést, hogy ha fenn akarjuk tartani az életet és öntudatot az elszakított területek magyarságában, más utakat kell választani, mint amelyeken eddig Erdélyben is jártak. Mi azt láttuk eddig, hogy amint az ország ezeréves multjában sem vittek soha előre a nemzetet, a multat felhánytorgató, örökös gravámenek, úgy a mostani helyzetben sem igen járt eredménnyel csak a szenvedett sebek szüntelen felszaggatása. Ez a tagadhatatlanul jogos sérelmi politika, a külföld közvéleményét panaszokkal ébrentartó passzív ellenállás azonban eddig még egyetlen erdélyi magyart sem mentett meg a zaklatástól és az üldöztetéstől, használni aligha használt, de ártani bizonyára többet ártott, mint amennyire csak sejthetjük is. Lehet, hogy a mai szerencsétlen helyzetben ez a magatartás a méltóságosabb, tragikusabb és hősibb szépségű. De itt nem arról van szó, milyen szépen tud meghalni a magyar, hanem, hogy élhet tovább, akármilyen nyomorultul, gúzsba kötve, megcsúfolva is. De élni, élni és élnie kell, mert egy szikrányi életen is több a jövő, mint a nagy multak ünnepélyesen megkoronázó tragikus halálban. Ezért éreztük mi úgy, hogy föl kell rázni az erdélyi köztudatot és a csonkaországát is, el kell indítani a passzív ellenállás irányából a cselekvés építő megmozdulása felé. Úgy éreztük, hogy minden hősi elmúlásnál többet ér a legcsekélyebb életjel. Akármilyen nehezen, akármilyen akadályokkal szemben is, de építeni kell azokat a lehetőségeket, amelyek az erdélyi magyarság fennmaradását biztosítják, amely mint történelmünk sok százada mutatja, a legszorosabban összeforrt magának a magyarságnak fennmaradásával. Meg kell ragadni a porszemet is, hogy minden magyar lélekzetvételt megmenthessünk, mert Erdélyben erről van szó.

Herczeg Ferenc ellentétes véleményen van. Ő még kevesli is a memorandumozást és azt panaszolja, hogy a kisebbségi és csonkaországi magyarság

nem fordul elégszer jogos panaszaival Genfhez s éppen azért a kisantant államférfiak már azt a tartózkodó magaviseletet is a maguk javára kamatoztatják. Ha Herczeg Ferencnek ez a meggyőződése, akkor szinte el kell csodálkoznunk azon, hogy «ugyanebben a cikkében», nyugodt lélekkel megállapítja, hogy a magyar Párt egyik (példának felhozott) tagozatában élénkebb kultúrélet folyik és sűrűbb az érintkezés nép és értelmiség között, mint a csonkahaza legtöbb megyéjében». Meggyőződésünk, hogy ez a vád magában sem állhat meg, de, ha csakugyan így volna, — ami teljességgel kizárt — akkor is veszedelmes dolog ezt éppen egy ilyen cikkben a nyilvánosság elé tárni. Vagy nem gondolja Herczeg Ferenc, hogy ha már a magyarság tartózkodó magaviseletet is annyira kihasználják az antant államférfiak, mennyivel inkább tehetik ezt az ő megállapításával, amely ugyan csak egyéni vélemény, de megjelenési formájában vád és a legkitűnőbb fegyvert adja azok kezébe, akik Herczeg tekintélyével alátámasztva hivatkozhatnak arra, hogy ha Erdélyben élénkebb a magyar kultúrélet, mint szerinte «a csonka haza legtöbb megyéjében», akkor nincs semmi ok a panaszra. Ez pedig meggyőződésünk szerint igazán nem lehetett Herceg Ferenc szándékában. A legtávolabb is áll tőlünk, hogy neki ilyen szándékot tulajdonítsunk, amint tőlünk is távol állott minden szándék, hogy bármely egyéni érzékenységet a legcsekélyebb mértékben is sértsünk. Sőt a leghatározottabban állíthatjuk, hogy az erdélyi Magyar Pártnak számos jószándékú és hősiess vezetőjére mindig nagy megbecsüléssel és hálával gondolunk. Bár szent a meggyőződésünk s ebben a tekintetben a nagy Széchenyi ragyogó példája áll előttünk, hogy minden egyéni érzékenységnek háttérbe kell szorulnia, ha a magyarság nagy érdekeiről van szó, mégis a leghatározottabban kijelentjük, hogy a Napkelet cikke nem általánosított, tapasztalatokat látott jelenségeket irt le és célokat, lehetőségeket, távlatokat vetett föl, de személyében nem támadott meg senkit. Herczeg Ferenc vezércikke volt az, amely meglepésünkre először nevezett meg személyeket.

Mi tisztán csak elvi magaslaton, az erdélyi magyarság sorsáért aggodón adtunk nyilvánosságot a cikknek, amelyet közérdekűnek tartottunk. Mert bennünket mindig csak két cél vezetett és vezet ma is, a magyar kisebbségek tragikus ügyének vizsgálatánál. Az első az, hogy a magunk lehetőségeinek határai közt segítsünk megmenteni s fenntartani ezt a magyarságot a jövő számára. A másik, hogy mi, akiknek a csonka hazában mégis jobb sorsunk van, soha egy pillanatra ne tegyük nehezebbé a sorsát az elszakított területeken szenvedő testvéreinknek és soha azoknak, akik a határon túl olyan sok bajjal küzdenek, ne tegyük amúgy is nehéz helyzetét még nehezebbé. Ez mindig lelkiismereti kérdés volt a Napkeletnél, nemcsak «egyébként» és emelt fővel állíthatjuk, hogy lelkiismeretünk most is nyugodt.

A Napkelet.

Új francia akadémikusok.

Alig foglalta el Poincaré helyét Jacques Bainville, a királypárti történetíró és publicista, a Francia Akadémiában máris újabb választásokra került a sor. A most bekerült Gillet és Duhamel közül az első művészettörténeti tanulmányainak és — a plety-

kák szerint — szerencsés házasságának köszönheti megválasztását. Tanulmányai a *Revue des Deux-Mondes*-ban, tehát az Akadémia szempontjából kifogástalan helyen jelentek meg, feleségét ugyancsak kifogástalanul választotta meg, mert René Doumicnak, az «Institut» főtítkáranak leányát vette el.

Ez a választás alighanem alkalmat ad támadásokra és gúnyra. Ezt majd azzal az érveléssel védik ki a konzervatív irány képviselői, hogy az Akadémia nemcsak tudományos területet, hanem társaság is, amely az irodalmat és tudományt összekapcsolja a társasági és politikai élettel.

Bainville székfoglalóját inkább politikai színezetű támadások előzték meg és követték. A botrányt váró tömeg már a székfoglaló ünnepségen is vihart szimatolt, de hiába. Magában az Akadémiában is sok a republikánus, tehát fel lehetett tenni, hogy a szertartás nem folyik le simán. Azonban csak az történt, hogy az egyetemi hallgatók — akik közt az *Action Française* erősen hódít — nagy tömegben vonultak fel és viharosan megtapsolták az új akadémi-kust, aki történelmi alkotásai (*Histoire de France, Napoleon*) mellett elapnak is állandó munkatársa. Poincaré-ról kellett székfoglalóját elmondania. Úgyesen került ki a helyzet kényes oldalait. Nem foglalkozott elődje politikai nézeteivel, inkább a lelkiismeretes hazafit, a kötelesség emberét rajzolta meg. Saját politikai álláspontját sem tagadta meg, amikor azt mondta, hogy senki sem áll közelebb a royalistához, mint a republikánus, ha mindketten a hazának tett szolgálatot tartják első kötelességüknek.

A köztársasági érzelmű *Maurice Donnay* mondta a fogadó beszédet. A kötelező udvariasság azonban inkább csak védekezésre szorította. Megvédte a romanticizmust (*Maurras*-ék felfogása szerint a romanticizmus germán betegség, amellyel megrottották a francia rendet és észszerűséget), támadásaiban nem érvekkkel hadakozott, csak szellemességgel, ami egyszerre kellemesebbé tette. Az egész terem mosolygott és tapsolt, amikor Donnay így határozta meg Bainville születésének idő-

pontját: «Őn Uram, a harmadik köztársaság kilencedik évében született, Jules Grévy elnöksége alatt». Az ünnepi ülés hű képét adta a nemesebb értelemben vett hagyományos francia szellemnek, amely a legsúlyosabb véleménykülönbségeket is megfelelő formában tudja kihangsúlyozni és egyúttal olyan formába öltöztetni, amely nem bántja meg az ellentétes felfogás képviselőjét sem.

A harmadik új akadémikus *Georges Duhamel*, aki 1935 őszét késő öreg-ségében is úgy emlegetheti majd, mint amely külső irodalmi sikerekben gazdag volt. Szeptember 28-án meghalt *Alfred Vallette*, a *Mercure de France* alapítója és eddigi szerkesztője. Az október 15-iki számon már *Georges Duhamel* neve áll, mint szerkesztőé. Ehhez járul a mostani választás.

Duhamel írói egyénisége valóban összeillik a szimbolista és l'art pour l'art hagyományokat őrző *Mercure de France*-szal, amely az irodalomtól minden politikai és világnézeti aktualitást távoltartott. Jellemző, hogy szerkesztői programját ezen a címen adja közre: *Passion de la mesure*, «a mértékletesség szenvedélye»... a franciákban megvan az egyensúly érzéke, Franciaország a nagy szellemek egész légióját termelte, akik századról-századra megfestették a kiegyensúlyozott, higgadt és nyugodt ítélhető ember ideális képét». Természetesen Duhamel is kénytelen észrevenni, hogy ma az ilyenfajta ember nem divatos. Ép ezért kell, hogy a *Mercure de France* továbbra is az ilyen törekvések menedéke legyen, mert «Franciaország nem annyira beteg, hogy legalább íróinak példája és munkája által ne tudna leckét adni a nyugtalan világnak függetlenségből és mérsékletből».

Paradoxonnak látszik, hogy ez a korhangulat elől menekülő író aktualitásának köszönheti népszerűs-

gét. Talán a világ egyik nemzete sem érezte a világháborút annyira a saját háborújának, mint a francia. A háború után valósággal szomjazták az olyan regényeket, amelyek ezt a hősi korszakot örökítették meg. Duhamel mint orvos szolgált a hadseregben és megfigyeléseit novellisztikus formában írta meg. Ilyen kötetek a *Vie des Martyrs* és a *Civilisation*. Az utóbbi megkapta 1918-ban a Goncourt-díjat is. Azóta éppen 13 regénye jelent meg (a *Journal de Salavin*-t magyarra is lefordították), de mindig hű maradt eredeti magatartásához. Az aktuális témát a realista írók hűvös nyugalommal írja meg. A megfigyelések szép részletesen, egymás után sorakoznak, végül valamilyen csattanó lezárja és megmagyarázza a sorozatot.

Az aktualitás iránti érzéke mindig megmaradt. Irt *Paul Claudel*-ről, Amerikáról, a szovjetről, az Európa-problémáról és legújabban az egymásba kapcsolódó regények — ahogy a franciák nevezik «roman-fleuve»-ök, regényfolyamok — éveiben ő is regénysorozatot ír. *Roger Martin du Gard*, *Jules Romains* hindu méretű regénysorozata mellett ott áll az ő *Chronique des Pasquier*-ja is, amelynek negyedik kötete mostanában hagyta el a sajtót (*La nuit de la Saint-Jean*). A kritika nem fogadja túlságosan lelkesedve. Szemére vetik, hogy alakjai nem élnek, csak elveiket igazolják, de ez a kifogás minden túlságosan öntudatos íróra érvényes. A regénysorozat témája a család bomlása, a társadalmi erjedés a századfordulón, tehát körülbelül az a gondolat, amelyet a mi irodalmunk *Babits Mihály Haláljai*-ból ismer. A dicséretet közül jegyezzük fel azt, amit Charpentier ír róla, annál is inkább, mert valóban jellemző Duhamel egész írásművészetére: «Csodálatos, hogy mennyi új elemet tud stílusába olvasztani, noha mindig klaszszikus marad. *Fabián István*,

Németh László: Gyász. (Franklin társulat.)

Ha az író «gyönyörködtetni akar, csak iparos, legföllebb iparművész. A költő nem kacsintgat a közönségre. Túlrad benne az öröm vagy a kétségbeesés, műve mindig gátszakadás, nem csatornaépítés. Minél ellenállhatatlanabb ez a szétviharzó elemi erő, annál bizonyosabb, hogy a kortársak félreverik a harangot előtte, s kiöntött ürgeként iparkodnak szárazra menteni esztétikai előítéleteiket. A költő nem oka semminek. Alkotása boldog kurjantás vagy halálsikoly, élete mélyéről tör föl, reflexmozdulat a világ zuhogó benyomásaira. Ebben a mozdulatban egy-egy író valamenyny műve közös gyökerű; ezerféle lehet a hangulata, meséje, műfaja, Shakespeare, Jókai vagy akár Gárdonyi összes alkotásait könnyű visszavetelni alkatuk ösképletére.

Németh Lászlónak is van egy alap-élménye: az élet a rugkapáló lelket belekényszeríti valami heroizmusba, egy rettenetes, halálos szerepbe. Első nagyobb könyve a címében is utal erre. Az a könyv lírai vállalkozás volt, Németh írói pályáját rajzolta meg (s mekkora felháborodás követte!). Új munkája epika: egy fiatal parasztasszony sorsa dől el benne. Mégis, aki Németh lelkét *belülről* akarja ismerni, inkább ezt a regényt ajánlanám neki, mint önvallomását. Főalakjába rejtőzve kendőzetlenül megmutatkozik magános embermegvetése, érzékeny gögje: az a tragikus természet, amely egy ügyetlen szóban szándékos halálsértést lát, meggyűlöli érte a világot s odatemeti fiatalágát a temetőbe.

A Gyásznak ennyi a meséje: egy szép parasztnyecske, nagygazdalanly, váratlanul elveszti az urát s kevéssel utóbb egyetlen fiát is. Önvádja rögtön rátámad: léha, könnyelmű teremtés ő, nem érzi eléggé a gyászt. De mikor egyre nyitabban példalózik

a falu, a tulajdon rokonsága: majd megvigasztalódom; még előtted az élet; örülj, hogy már túl vagy rajta, — mind konokabban zárkózik vissza magányába. Végül sorsára hagyják. Az egész életből nem marad egyebe, mint két sír, ahova egy kótya vénlánnyal jár ki. Új Ágnes asszony, de őt az erénye öli meg, nem a bűne.

Az egész regény: egy vérmérséklet könyörtelen fejlődésrajza. Ha az előbb azt mondtam, Németh lelke hajszolja ezt a parasztasszonyt, senki ne gyanakodjék holmi szimbolikus idétlenségre. Semmi sincs ettől a műtől távolabb, mint a belemagyarázás lehetősége. Az «urak» társadalmából csak a láthatár szélén bukkan föl pár szürke figura. Ügyszólván egy sora sincs, amelyet egy kitűnő parasztíró le nem írhatott volna, persze, valaki olyan, aki puritánabban fogalmaz, mint a mi stilromantikus parasztíróink.

Azt se képzelje senki, mert az előbb meséje, egyszerűségét hangsúlyoztam, hogy afféle «unalmas lélek-elemzésről» van itt szó. A mű nagyrésze csakugyan bent, Kurátor Zsófi lelkében játszik, de csupa érdekfeszítő mozzanat, állandó örvénylés, viharzás; egy holt sora, egy fölös szava sincs. Kezdetből feszültséget teremt, s alakjai körül élő légbört. Takarékos a mintázó vonásokban, de egymáshoz való viszonyuk élesen kirajzolja hőseit. Csak két alakja tárul eléink legmélyéig: Zsófi és egy fővárosi iskolaszolgá özvegye, akit azért vesz a házába, hogy «börtönőre» legyen, vigyázzon rá és tanúsítsa, hogy senki férfit közel nem ereszt magához. Ennek a két nőnek az örök párbaja egymással, ide-odahullámzó erőviszonyuk, résenállásuk, összeenyhülésük, szétszakadásuk teljes illuziót keltő remeklés: sehol nem látjuk a költő szándékosságát; úgy érezzük, az élet ellentétes erői birkóznak itt. A vén iskolaszolgáné nem romantikus

csodaszörny, inkább nagyon ügyes, gondos anya, mégis ő a leghitványabb mellékalak a kompozícióban, s hitványasága főszemlélyé avatja, a Világ Hitványaságának hordozójává, a nemes Zsófi oldalán, aki az Emberméltóságot, a Kikerülhetetlen Hivatást jelenti a hétköznapi okosok, kis megalkuvók közt.

Magától nőtt munka ez, módszerben semmi újat nem hoz; egyetlen törzsben fölszökkenő jegenye, lombja van csak, semmi mellékága. Távol tőle minden formakísérletezés, nyugodt elbeszélő hangja egyenletesen hullámzik, klasszikusan tiszta, ami alatt megint ne valami papírizú «választékosságot» képzeljünk; szókimondó falusiak a hősei, s éppen a főalakja száján elcsattan néhány olyan kifejezés, amelytől egy szemérmes sajtkereskedőné okvetlenül elájulna. Hősnője minden, csak nem «eszményített» parasztasszony, sötét, gyanakvó, gyűlölködő s mégis olyan fényes, magasztos, olyan tiszta tragikum süvölt belőle, amelyet csak a nagy költészet varázsa tud adni ennek a sárból és napsugárból gyúrt életnek.

S a valóság formált hősnő körül ott a valóságos dunántúli falu, rettentő társadalmi szakadékaival, fejedelmi komolyságú szertartásaival, bonyolult cselszövényével, mint pokoli pókháló, amelyen minden mozdulat egyszerre végigrezdül; bárki bármit tesz vagy csak mond, azonnal közügyé válik, mindenki tudja, leméri, megítéli. Legparányibb részletén is ott az író paraszti származásának hittele: a belülről látás intimsége, s a fölülről nézés távlata. Nem készült semmi szociológiai gózzal, leleplező nekigyürközéssel. Pátosztalan regény, időálló remekmű.

Remekmű? Talán túlkorai megállapítás. Semmi «korszerű» benne, semmi «égető probléma»; elképzelem, mekkora csalódással teszi le a sznob,

a búsmagyar. Nem ezt vártuk ettől a gondolkozó írótól, hogy egy kiszgazdáné korlátolt elméjét boncolgassa tizenhét íven át a legújabb klinikai előírás szerint. Így is föl lehet fogni, s bizonyára nem lesz kevés azok száma, akik így fogják föl. Zsivajjukkal szemben nincs más, mint ismételní mégegyszer: remekmű. Németh Lászlót sok viszolygó kortársa próbálta már odagombostúzni az ócska rovargyűjteménybe, mondván: Író szeretett volna lenni az istenadta, de nem sikerült neki, ezért gyűlöli az igazi írókat és lett kritikus. Most végre itt a költő Németh László. Hányan mondhatják, hogy nagyobbak nála?

Juhász Géza.

Evelyn Waugh: Egy marék por. Az Athenaeum kiadása. — Ez a regény tulajdonképpen karikatúrafilm, melynek vékony mesefonala az volna, hogy Tony Last meglegegedten él ősi kastélyában, Hettonban szép feleségével, lady Brendával s kis fiúkkal, John Andrew-val. A kastély előkelően történelmi, de rettentő kellemetlen és kényelmetlen épület. Tony imádja, Brenda ki nem állhatja, mert a főntartására költött pénzéből pompásan élhetnének Londonban. Különben fiatalok s a pénz emberek egyhangúan kellemes átlagéletét élik. Az elkényeztetett kis fiút (pompás gyerekfigura) a dada és a lovász neveli. Brenda egyszerre belebolondul egy Beaver nevű üres, önző és közutálatnak örvendő fiatalemberbe s kedvéért felborítja családi életét. Botránys viszonyt folytat vele, majd kis fia halála után (egy megbokrosodott ló rúgja agyon) elválí Tonytól. A válópör azonban megakad, mert Beaver azt követeli, hogy Tony hatalmas tartásdíjat adjon Brendának, amelyből úri módon megélhessenek. Neki t. i. semmije sincs. Tonyt feldühíti ez a szemtelenség s felesége rideg önzése, kapja ma-

gát s dr. Messingerrel, aki foglalkozására nézve fölfedező, elutazik Brazília őserdeibe valami régi indiánvárost felkutatni. Itt a doktor vízbe fullad, Tony meg rettentő lázban egy félőrült vén farmerhez vetődik, aki meggyógyítja, de fogva tartja s mivel maga nem tud olvasni, felolvastatja vele Dickens minden regényét. A mentő expedíciónak megmutatja Tony sírját, míg az álomitaltól elkábítva alszik. Szegény Tony tehát meghalt a világ számára. Brenda, kit Beaver a faképnél hagyott, feleségül megy régi udvarlójához, az oldalági rokonok pedig elfoglalják Hettont és emlékoszlopot állítanak Anthony Last of Hetton «felfedezőnek.»

Rikító és valószínűtlen mozitörténet, de az író szembényvesztő gyorsasággal és fölényes humorral pörgeti le előttünk. Nem a régi angol humoristák szubjektív, a történetet az író érzelmeivel kísérő humora ez, hanem az író cinizmusig menő tárgyilagosságában nyilvánuló. Semmi részvét, szeretet, helyeslés vagy roszszalás, csak hideg megfigyelés és felsőbbesécs gúnymosoly: íme egy darab élet, «egy marék por» — ugye milyen ostoba, celtalan, nevetségés és tragikus egyszerre?

Sívár és sekélyes világnézet, amely akaratlanul torzít is — azért beszéltem karikatúra-filmről —, mert csak a félszeg, nevetségés, kicsinyes és groteszk oldalát látja és láttatja az embereknek és eseményeknek. Csupa léha, cinikus, flörtölő, cocktailező, táncoló, naplopó nő, közönséges, szimplex, dologtalan férfi. Ezek mozognak a szakadatlanul változó színtereken: klubbokban, vendéglőkben, estélyeken, vidéki kastélyban, falusi templomban, londoni lebűjban, falkavadászaton, tengerparti weekenden, oceánjárón és őserdőben. A legtöbb részlet magában kitűnő: éles megfigyelések és kacagtató félszepségek sorozata. «Mindenik része jobb, mint

az egész», melynek kevés az igazán művészi értéke. Olvasmánynak mulattató. A fordítás, Hevesi András munkája, igen sikerült.

Szinnyei Ferenc.

Márai Sándor: Válás Budán. (Révai Testvérek, 1935.)

«Ő hinni akar; ebben a látható világban akar hinni s aláztatosan egy másikban is, melyet nem ismer. Szolgáltatni akar egy családot s egy másik, nagyobb közösséget, amely becses neki s amelynek szolgálatára felesküdt; szolgáltatni akar, az isteni és az emberi törvény parancsai szerint» — ezt érzi Kőmives Kristóf fiatal bíró, egy gyötrelmes, kísértő éjszaka után. Ez az éjszaka és a rákövetkező megváltó nappal nemcsak Kőmives Kristóf, hanem *Márai Sándor* számára is jelképes. Fordulat, ha nem is meglepő fordulat *Márai* működésében. Ritka írói pálya az övé. Második könyve után állandóan ugyanazon az igényes színvonalon ír. Nincs emelkedés nála, csak mélyülés. Mélyülése — és sokban tisztulása — első jelentős pillanathoz ebben a könyvében érkezett el.

Márai írói magatartása a vallomásttevőé. Csalhatatlanul és egyedül önmagáról beszél, saját belső összeközléseiről szól és egy hatalmas magánügyet közvetít. Mi az én helyem a világon? — kérdezi mindenki másnál szívósabban és őszintebben, s az irodalmat saját lelkivizsgálata területének tekinti. Nincsenek «hősei», nincsenek «történetei». Regényeinek magva egy-egy időszerű lelkiállapota, amely sajátosan az övé és mégis egy egész koré. Polgári céltalanság az alapindulata, egyetlen lényegbevágó és tisztázott mozdulata pedig a menekülés. Menekülés az ismeretlenbe, kalandba vagy lázadásba.

Ennek a menekülésnek célja először a Válás Budán mélyen és rejtelmesen őszinte utolsó ütemében jele-

nik meg: hinni két világban, az érzékek és az érzékfölötti világában. És ez lesz aztán *Márai* nagy fordulata: megtalálja azt az «alapvető fontosat», ami nélkül nem lehet élni és amit leg-egyszerűbben hitnek kell nevezni. Ehhez a felismeréshez jut el Kőmives Kristóf, és ehhez jutnak el elkésetten *Márai* «értelmetlenül lázadóí»: a Bébi szakállas tanára, a kócos Csutora, a zendülő kisdiákok, a céltalanul bolyongó Askenázi, — az író nagy magánügye egy-egy szakaszának álarcos jelképezői.

Márai könyvében két világot állít szembe: az «éjszaka» és a «nappal» világát. Egyik az ösztönök és kiismerhetetlen indulatok gyanakvó alvilága, a tudattalan, mérges ösztönök sűrűsödése. A másik a fegyelem és hit világa, a bizalomé és biztonságé, az élet nagy és kissé hoffmansthalian ünnepies javaié. Kőmives Kristóf az utóbbi embere. Magatartásában azonban bizonyos önkény van, szelid ösztöke. Titokban és önmaga előtt is ismeretlenül: lázad. Éppúgy mint Csutora, aki a bizalom és szeretet meleg zugát viczorogva túri és első szabad alkalommal elillan a bizonytalanba, a zavarba. *Márai* fordulata azonban már itt jelentkezik: Kőmivesben egy távoli és idegen lehetőség csillogtatja meg a zendülést, ő azonban nem ad rá és biztosabbnak, bölcsőbbnek tartja a fegyelem szorító övét. Tőle messze van már a rejtett indulatok éjszakája, és amikor boldogtalan barátja felfedi öntudatlan lázadása rugóját, — nem felel. Halott őse intését hallja: «a világ lágy anyag; maradj mestere», és nem vállalja a lázadást. Visszafordul a hit felé.

Ezen az «alázatos és erős, hívő és szigorú» egyéniségen épül fel aztán a regény. Váza egyszerű, és mint minden *Márai*-könyv: a kísértő és a megkísértett nagy párjelenete. A kísértő ezúttal Greiner Imre, szeren-

csetlen orvos személyében az éjszaka, a megkísértett Kőmives Kristóf. A kísértés pedig egy nagy emlékezet-próba: tudja-e a bíró, hogy boldog és hiánytalan házassága valójában boldogtalan, mert nyersebb és mezte-lenebb érzés köti más feleségéhez? Ha beismeri és elfogadja ezt az érzést, megindul a pusztulás felé, ha nem, továbbra is részese marad a «szentség biztonságának», mely nem lágy és nyugtalanító, mint a menekülés, hanem erős és végtelen. Kőmives ellen-áll a kísértésnek, nem hagyja ott életét, nem cserél életformát — halált vagy menekülést, mint Greiner Imréné, Csutoránál, Askenáziánál — mint «ősei», és először érzi a nyugalomnál több és magasztosabb célnak a hit és szentség nappali világát.

A regény kellékei közül minden hiányzik *Márai* új könyvében. Szerkezetileg további lépés: már nem is egy ember belső világa és a külvilág történései fedik egymást lazán, távoli asszociációkban találkozva, mint a «Sziget»-ben, hanem két ember legrejtettebb benső világa áll egymásmellett, veszélyes összefüggésben. Két titkos magánbeszéd perog le: először a bíróné, aztán az orvosé, és egyetlen mondatban találkoznak valójában — és egyetlen személy titkában: a halott asszony öntudatlan vonzalmában a bírónéhoz —, ahol aztán a két élet és a két magatartás nagy ellentéte is kirobban.

Márai legszükszavúbb regénye ez a könyv. A lényegről van benne szó állandóan, minden más fölösleges, ami nem azt magyarázza. Belső szerkezetben és érdekes írói rokonságban valóban Mauriac szófukar, állandóan egy dolgot kutató-zaklató, állandóan egyetlen tanulság felé törekvő, önkínzó módszerére emlékeztet, ahogy a szenvedélyek sűrítése, az egyéniség légkörének kissé hisztérikussá fokozottsága is Mauriacot idézi föl. «Igazi» légköre nincs ennek a könyvnek. Két

ember egyéni hőfoka adja meg légkörét, tudatos leszűkítéssel. Esemény és cselekmény alig valami, külső esz-közök sem számítanak és kívül áll a tér korlátain. Belül játszódik le, a lélekben, a világról félmondatok tudósítanak csak.

«Az éjszakának vége; kezdődik a nappal» — írja *Márai* regénye utolsó sorában. Forduló ez a mondat, várt fordulat: az író új és beláthatatlan lehetőségű új tájékozódását jelzi szelíd és biztos jelképpel.

Thurzó Gábor.

Hunyady Sándor: Az ötpengős lány. (Athenaeum.)

Az írónak nyert ügye van, ha munkái a közönség mennél szélesebb rétegének ízlésével találkoznak. Hunyady Sándor mindig eltalálja a közönség ízlését hangban is, témában is, és mondanivalóinak megoldására is irodalmi formát választ. Legújabb kötetében is, melynek már a címét is kitűnően találta meg a közönség szempontjából, mert akik nem ismerik ezt az írását, valami csiklandós dolgot gyanítanak mögötte és az effélének tudvalevően akkor is van kelete, ha irodalmi formában találják föl. Pedig az ötpengős lány története igen erkölcsös, némi szociális háttére is van, és a «Sallangos négyes» című adomával együtt a mai élet furcsa és visszás helyzetképeit világítja meg.

A kötet legkiemelkedőbb írása és egyben egyetlen novellája a «Bakaruhában» című, jóllehet a befejezése nem elégíti ki teljesen. De a cseléd-lány keményen kifaragott profilja szinte kidomborodik ebből a kötetből, amelynek többi darabja tulajdonképpen szintén csak adoma, amelyet az író novellisztikusan, színesen mond el, anélkül, hogy az olvasót különösebb szellemi munkára, lelki elmélyedésre készítené. Régies romantikából sarjadnak ki ezek a té-

mák, csak a «kellékek» maiak bennük. Ezekről eltekintve, azt hihetnők, hogy félszázaddal korábban születtek. Alakjaik is csak a témából kapnak életet, szerénységükben nem is emelkednek a papírlap fölé, de így is betöltik céljukat: szórakoztatnak. Pedig, amint a példa mutatja: Hunyady kvalitásából más írói feladatokra is telnék. *M. Gy.*

Almásy László: Az ismeretlen Szahara. (Franklin.)

Utazási könyvekkel kapcsolatban már elhasználódott az a gyakran leírt kifejezés: regénynél is érdekesebb. De akit idegen, ismeretlen világok érdekelnek, mégis ezt fogja mondani Almásy új könyvére, amelyben a Libyai-sivatagban tett utazásait és fölfedezéseit írja le.

Az olasz-abesszin háborúval kapcsolatosan bizonyos aktualitást kapott a Libyai-sivatag, és nem lehetetlen, hogy az olaszok és az angolok már értékesítik Almásy útjainak eredményeit. Mert ő próbált ki először különféle autótípusokat a Szahara homokhegyein és futóhomokján, és akár a sarki kutatók a jég fölé, ő merészkedett be elsőnek repülőgéppel is Afrika legtitokzatosabb dűneláncái és sziklavidékei fölé. Bátorsága, kitartása és hozzáértése olyan eredményekhez segítette, amelyekért az Angol Királyi Földrajzi Társaság is a legmelegebb elismerésben részesítette.

Könyve olvasmánynak is kitűnő. Érdekes és izgalmas részletek változtatják egymást, és pontos leírásaival szinte érzékeltetni tudja a sivatag kíméletlen, hatalmas erejét. Külön naplót ír arról a huszonnégy óráról, amikor egyedül, önkéntes fogolyként marad a sivatagban, míg autói benzínért mennek vissza a távoli oázisba, és a legendás, «elveszett» Zarzura-oázis fölfedezésének nehézségeit is pompás naplórészlete kelevenítik meg.

Igen jellemző fejezetben számol be az őskori barlangokban fölfedezett sziklafestményekről is, amelyekről egy német tanár (Frobenius) nálunk is előadást tartott, csak éppen Almásy nevét felejtette el fölemlíteni. Pedig csak Almásy fölfedezése után ment le a sivatagba. A kiváló kutató, igen finoman, még a nevét sem írja ki a német tanárnak, nem vádolja meg, nem harcol ellene. Minek is? Rendkívüli sikereinek eredményeit az egész világnak szánta, és az elsőség dicsőségét senkise vitathatja el tőle.

M. Gy.

Vitéz Somogyváry Gyula (Gyula diák): A Rajna ködbevész. (Regény. Budapest, 1935. Singer és Wolfner kiad. 226 l.)

A fejlődésnek eredt magyar történeti regény egyik legsikerültebb alkotását üdvözöljük Somogyváry új művében, Budavára visszafoglalásának történeti forrásokon alapuló helyzet- és korpépe elevenedik meg színes képekben az olvasó szeme előtt. Ám ez a drámai erejű történeti festmény csak jól szerkesztett külső váz, amely mögött elevenen lüktető jellemalakulást rajzolt a szerző. Gottfried Albert Joachimnak, a háromnevű rajnai vértesselnek, akit meghódít ez az annyi pusztulást látott nép és föld, valóban van *oka* arra, hogy megszeresse azt, ami *magyar*.

Az események bonyolítása során különösen két ízben ragadja el az író pompás tolla az olvasót. Az egyik a török pusztítások óta terméketlen homok- és láptengerré változott Alföldnek a leírása. A gyér adatokat, amikkel e tekintetben forrásaink szolgálnak, az író valóságérzékkel megáldott képzelőerejének sikerült érzékelhető egészévé tömörítenie. Ebben a keretben helyezkedik el az a bájos kis románc, amelynek hősnője a «nádi» emberek között nevedett kisleány, Éva. Vele teljesül be azután

a háromnevű vértés metamorfózisa. Döntően befolyásolja természetesen átalakulását Fiáth János és kised magyar csapatának lelkesítő hősiessége. Az egykorú ostromleírásoknak valóságerejű rajza kevés írónak sikerült ilyen tökéletesen. Élénken szemlélteti a szerző az ú. n. irreguláris magyar csapatok és a külföldi zsoldos hadak harcmodora közötti ellentétet. Ott a lelkesedés győzelemhez vezetett, emitt a hadászati elvek megfontolása húzta-halasztotta az ütközetet. A szerző így kétségtelenné teszi, hogy a fiatal rajnaiba is belekap a lobogás és rokonszenve soha ki nem aluvó tüzet gyűjt meg lelkében. S annak lángjaiban kiég minden salak a magyarrá edződik, ami nemes. A tiszta szerelem és a magyar vitézség jellemalkító szerepe erős pillére annak a hídnak, amely a Rajnától a Dunáig ívelt a háromnevű vértés életében. Gyula diák, tehát ebben a regényében is hű maradt kedvelt témájához, a katonaelethez, de most a multak vitézi énekét írta meg s a régi dicsőség magyar katonai erényeinek hódítja meg olvasóját.

Dr. Glauser Mihály.

Dr. Eckhardt Sándor: Magyar—Francia Szótár. (Budapest, 1935. Eggenberger kiadás.)

E mű cáfoló példának látszik azok számára, kik az úgynevezett «nagy szótárakat» csak szakemberek és munkatársak közreműködésével merik teljesnek hinni. De az Eckhardt-féle szótár, ha kivételt képez is a «több szem többet lát» axiómája alól, azt nem dönti meg, mert terjedelmében, anyagában és módszerében messze túllép az egyéni teljesítmény keretein és így inkább csak rendkívüli jelenségnek tekinthető. A közel ezer oldal mögött évtizedes egyéni munka áll és e valószerűtlenül teljes jelentésanyag átlagos magyar szókinccsel bírók számára még anyanyelvük szempontjából

is hasznos lehet. (Az *ács* szó magyar jelentését sokan ebből a szótárból, a francián át fogják megismerni.) A szóanyag jelentésköre oly széles, hogy Eckhardt Sándor művét méltán lehet szakszótárként forgatni: nővényneveink, a különböző mesterségműszavak, az elektrotechnika, a hadászat, az ipar, a bankélet, a diplomácia, az építészet kifejezéseit egyaránt megtaláljuk benne. *Gácsér* éppúgy helyet kap a szótárban, mint *galóca*, *csírál*, *visszacsatolás*, vagy *per-tárnok*. Újító Eckhardt abban is, hogy nem az akadémikus, hanem az *élő* nyelv szótárát írja és így csilaggal jelölten szerepelnek a *stikli*, *spicli*, *stoppol*, *sróf*, *sporherd*-szerű szavak is. Különösen tanulságos a szótár ott, ahol a magyarban használatos «francia» szavakat ellenőrizhetjük azok valódi megfelelőin keresztül (*apanázs*, *gardedám*, *zsúr* stb.). A szerkesztés szempontjainak rugalmasságára jellemző a *gill*, *ofszájd*, *lógós*, *strohman* stb. kifejezések felvétele, úgy, hogy a szóanyag csaknem érinti a magyar argot határait, sőt néha a kuriózumig elmegy (pl. megkapjuk a *Lipótmezőre való!* francia megfelelőjét). A szóanyag csoportosításánál és a jelentésárnyalatok feltüntetésénél elsősorban stíluselvekre ügyelt a szerző. A jelentésen túlmenő pontossággal kellett meghatároznia egy szó valóságos értékét, stilisztikai funkcióját: fel kellett tüntetnie azokat a finom módosulásokat, lehelletszerű eltéréseket, melyek egy szónak és megfelelőjének két nyelvben más és más súlyt, más színértéket adnak. Az az analitikus módszer, mellyel Eckhardt e nehéz feladatot megoldotta, elsősorban fejlett stílusérzékét kívánt; az egyes szavakat gondos elemzésnek vetette alá és árnyalataikat locution-okba, sűrűn előforduló beszéd-formulákba illesztette, úgy, hogy használatra készen tárul elénk egy szó egész tónuskincese. Főként az elvont kifejezések-

nél láthatjuk ez eljárás előnyeit. Újításaiival, de módszerével, sőt szóanyagával is az Eckhardt-féle szótár méltán lesz szótárszerkesztőink példája és mintája. Ugyanakkor azonban egy csodálatosan sokoldalú tudományos oeuvre-t is gyarapít és igazi jelentőségét ehhez viszonyítva nyeri. Ha a művészi alkotással szemben érvényesítjük a teremtő egyéniség szempontjait, akkor miért ne tehetnők ugyanezt a tudományos alkotásnál? Így tekintve a kezeink közt fekvő művet, megtaláljuk rajta az egyéniségnek azon vonásait, melyek a filológus és szellemtörténész Eckhardtot is jellemzik: az éberem fogékony, nyugtalanul kutató szellem jegyét, a szellemét, melynek forró ihletettséggel a tudós hideg és éles kritikai ösztöne párosul — e szellem és egyéniség számára még a szótári forma se maradhat személytelen. S.

Schey Ilona: A középkori ötvösművészet és az antik hagyományok. Budapest, 1935. 110 l. 20 melléklet.

Körültekintő gondossággal és különösen a külföldi forrásmunkák alapos áttekintésével igyekszik Schey Ilona megvilágítani az antik hagyományok hatását a középkori ötvösművészet kialakulásában. Helyes és ismert megállapítása, hogy a kelet-római birodalom megalapításával Bizánc lesz a világ fővárosa és benne összpontosul az antik művészetnek, mondhatnók majdnem minden megbecsült emléke. «Az ókor művészete és a nyugati középkor sajátos önálló stílusai között az összekötő korszak a bizánci, amely a maga százados főnállásával, töretlen tradíciójával, technikai tökéletességével és kisugárzásának sokirányú intenzitásával tulajdonképpen alapjává lesz az egész középkor művészetének». Az antik hagyományok megőrzője és továbbadója Bizánc lévén, természetes tehát az innen kisugárzó hatás, hisz állandó

összeköttetésben van a nyugati országokkal. Már az V. századból fennmaradt egy nyugati ötvösművész neve, kinek négy munkájáról vannak feljegyzések. A VI. században született meg a fémművesek, kovácsok őse és patrónusa Szent Eligius érsek, aki római eredetű család sarja, az első igazi ötvösműhely megalapítója Franciaországban. Munkái közül egy serleget ismer a műtörténelem régi rajzokból, melyen a bizánci technikájú rekesz-üvegezés dominál.

Szerző részletesen végigkíséri történelmi időrendben az eleinte gyéren fennmaradt, majd mindinkább nagyobb számban szereplő ír-angolszász, olasz, német, francia ötvös neveket és műhelyeket. Kimutatja a X. században Németország vezető szerepét az ekkor kialakult trieri műhellyel, mely összegyűjtötte a különböző tradíciókat és megalapozta a középkori ötvösművészet irányát. Nem hagyván megemlítés nélkül még a XI. században virágzó spanyolországi ötvösséget sem, a németországi ötvösséget emeli ki (paderborni iskola), mely a XII. században éri el fejlődésének legnagyobb fokát. A XIII. században a francia Limoges és a párizsi ötvösök munkássága jelentős. Franciaország a XIV. században is vezet az ötvösség terén és osztozik vele az elsőségben Olaszország is. Itt emlékezik meg szerző hazánk ismert ötvöseiről is (az Anjouk korában). Közli négy kassai ötvösmester nevét, holott Mihalik József (kinek alapvető munkájáról: Az ötvösség és a zománc, Budapest, 1912. — szerző meg sem emlékezik) tizenhat kassai ötvöst tud már felsorolni 1382-től 1400-ig. Általában a középkori magyar ötvösséggel szerző mostohán bánik, pedig annak nem is olyan gyérek az emlékei, mint azt egyesek hiszik és érvényesülnek itt-ott azokon is

az antik hagyományok az ősi magyar motívumokon kívül (lásd többek között Divald K.: A magyar iparművészet története című művét, Budapest, 1929.). Míg az idegen ötvösök bronzművességét is nem egy helyen megemlíti a szerző, mint például Renier de la Huy keresztelő kútját és füstölőjét, addig a magyar bronzművességet (például a remekbe készült aranyozott zsámbéki zablákat) tudomásul sem veszi.

Az ötvösség történeti fejlődésének összefoglalása után a szerző behatóan ismerteti az ötvöstechnikai eljárásokat és az ötvöstárgyak művészi ékítését (ornamentikáját), nemkülönben a fennmaradt antik emlékek hatását a középkori ötvösmunkák különböző tárgyain. Lépten-nyomon mutogatja ki az antik hagyományok érvényesülését és Heraclius püspök, meg Theophilus presbyter munkásságát, kik írásműveikkel átmentették az ókori ötvösművészet már-már feledésbe ment gyakorlatát.

A különben lelkiismeretes, gondos munka értékét csorbítja, hogy a magyar ötvösművészetet kissé mostohán bánik; eléggé sok nyomdai és elírási hibát hagyott a szerző munkájában (pl. Hikldesheim, Bernwaldus, Willelemus, Abbey, Byzánc, Páris stb.).

Mesterházy Jenő.

Kosáryné Réz Lola: Lelkek és areok. SINGER és WOLFNER kiadása.

Azt mondják, jó novellát írni a legnehezebb. Kosáryné Réz Lolának nem ez az első novelláskötete, az Egy hordó bor is kisebb elbeszélések sorozata, de egy témának a többoldalú megvilágítása és szinte program-írás. Ez a könyv azonban sokrétű és változatos, — bizonyágot tesz, hogy írója ennek a műfajnak is mestere. Alig van kor és stílus, amelynek képviselőjét meg ne lelnők a kötetben. A keleti bölcselő mesétől

a modern szimbolizmusig, a meleg humortól a sors vagy a lélek tragikumáig, letűnt korok históriáitól a legmaibb ma problémájáig.

Novellái finomvonású miniatűrök. Néhány könnyed, látszólag jelentéktelen színpaltal élénk állítja alakjait, — kis fényeket rak fel és meg-elevenednek, — egy-egy találó szó megannyi új, apró vonás és előttünk áll az egyszerű, mindennapi emberek naiv, szenvedő, küzködő, kicsinyesen hős és heroikusan lemondó élete. Írásait legtalálóbban jellemzi néhány szó, amit az önmagáról írott bevezető sorokban találunk: «Nekem is van szemüvegem... ha keresztülnézek rajta: élni kezd az útszéli kavics is és elmondja történetét.» Igen, az útszéli kavics... Kosáryné Réz Lola nem a patinás vagy a modern kalandorok és démoni asszonyok írója. Legszívesebben a kisemberekkel foglalkozik, a kiséletek kicsiny, de halálosan komoly kérdéseivel. Akár a multból, akár a jelenből veszi tárgyát, igazi, élő, érző, legtöbbször szenvedő embereket ír. Mintha nem a boldogságot, hanem a szenvedést tartaná az élet teljességének. Derűjében is mindig van valami megható vonás, — a «Vasárnap» például végtelenül kedves, hangulatos írás. Mikor a saját gyerekeiről ír, szinte érezzük az anyai szív lüktető melegét. Általában elmondhatjuk, hogy Kosáryné nem idealizál, de szeretettel látja és ítéli meg az embereket a maguk gyöngeségeivel és hibáival együtt. Talán ezért van ez így, mert — hogy megint az írókat idézzük: «minden ember a testvérem» és «minden gyerek kicsit az én gyerekem.»

Az időn és téren túl élő nagy emberi megértést igen finoman jeleníti meg a «Szemeimből könnyek hullnak» című novella, a kötet egyik legszébb darabja. Méltón sorakozik mellé a letűnt idők legendáiból életrekeelt «A fekete macska». A «Három kis

hetyke szív» az anyai szeretet könyves boldogságát példázza, az «Öt asszony meg a férfiak» az asszonyi sors közösségét fényes palotában és szegényes kunyhóban. Mindegyik más, mindegyik szép.

Külön meg kell emlékeznünk Kosáryné Réz Lola írói nyelvének szép magyarságáról. Írása nem cikornyos, nem dagályos, nem gyárt új szavakat, nem kél nemes versenyre a tájszó-gyűjteményekkel és nem fitogtatja műveltségét idegen szavak halmozásával. Egyszerűen, természetesen, magyarul ír, de minden szava találó, jelentős és kifejező. Olvasásközben nem érezzük az író jelenvalóságát, csak azt látjuk, amit meg akar mutatni nekünk. Ez az igazi írásművészet.

R. Kozma Ilona.

«Most én táncolok a kötelen.»
Águthy Erzsébet versei.

«Pardon, megállni» — ez a kötet első versének első sora. Igen. Megállni és oda figyelni. Harminchárom vers, amely mind mond valamit. Mind más, mert ég és föld, ember és állat, szoros közelség és beláthatatlan távolság egyformán országútja ennek a végtelen tempójú, viharos temperamentumú és mégis oly mélységesen alázatos költőnek — és mind ugyanaz, mert amit elmond, az csupa póztalan, közvetlen, egyszerű emberség. Águthy Erzsébetnek egyetlen hamis hangja sincs. Szigorú művész, nem tűri meg a sallangot, ha még oly tetszetős és hatásos is lenne. Nem alkuszik, nem áldoz fel semmit abból, amiben hisz.

«A lépcső» — volt a címe annak a versnek, amellyel néhány évvel ez előtt a *Napkelet* hasábjain a nyil-

vánosság elé lépett. Ezen a lépcsőn, amelyen «a léptek, mint halk, gördülő, könnyű gyöngyszemek peregnek» — jutott el a költő a kifeszített remegő kötélis, amelyen ma minden idegével és ösztönös tehetségével táncol. Kötetének «Cirkusz» című megnyitó versében maga is leszögezi ezt a hitvallását.

És ez a lélekzetelállító, virtuóz tánc, amely az utcai kóbor kutya kis tragédiájától az élet végső nagy kérdései elé feszül, mindig igazi emberi mélységek fölött lebeg. Egységes szerkezetű, mégis csapongó versek ezek. Helyenkint a balladák jajkiáltásai zokognak bennük, másutt a lepke vibráló szárnycsapásainak könnyedsége rezgeti a sorokat. És mindenütt a legnemesebb emberi értékek, a fenntartás nélküli őszinteségnek forró vágya kiált a másik ember után :

«Engedd, hogy levelközzem előtted meztelenre!» — «Engedd, hogy szívemből félrevert kondulással szakadjon ki őszinteségem.» — «Őszinteségem áhítatos csodája.»

Emberi hangok szólnak felénk ebből a zöldborítékos üde kötetből. Zabolátlan, forradalmin magas temperaturájú és a ma irodalmában mégis szinte páratlanul álló fegyelmezettséggel megírt versek ezek. Egyik szebb a másiknál. Színes és gazdag, csupa álom és csupa valóság egyszerre. Érdekes, titkokat rejtő, sejtelmes minden sora. És amikor a kötet végére érünk, amikor elolvassuk a «Jó éjszakát» utolsó sorát, ez az első önkéntelen gondolatunk : mi minden lehet még ennek a friss szárnyaláson induló, titokzatos tehetségnek a jövőjében?
(s. m.)